

derék vagyok nagyon, S egy rossz gödörben elbukom.» Ily megbénított letterővel, lefokozott erő kifejtéssel sohasem tudjuk megragadni az életet kellő pillanatban. Nem tudjuk a sorstól egyéni és nemzeti boldogulásunknak eszközeit kicsikarni.

A jövő emberének, bármily iskolát végzett is, helyt kell állania a mostani és az elkövetkezendő eszmeforgatagban. Mindenütt ostromolják a történelmi alakulások falait. Az új idők hatalmas hangja behalszik már az iskolának, a tudós társaságoknak csendes falai közé is. Ezt meg kell érteni. Ez új nyelvet meg kell mindenkinek tanulnia. Nem kell félnünk tőle, de az végzetes volna, ha még most is lekicsinyelnők. A lemondással félreállók vagy akik, megállítandó az áradatot, elébe vetik magukat, áldozatukkal senkinek nem használnak semmit. Itt csak egy mód van: minden fizikai és értelmi erőnkkel beállani a sorba. Ne engedjük magunkat és mindent, ami lelkünknek szent és kedves, eltaposni. Vezessük mi a jó és nemes cél felé a tolongó tömeget és köztük állván lassítsuk, állítsuk meg a fékezhetetlen rohanást, ha az gonosz és nemtelen célok ijesztő örvénye felé akar lekanyarodni. Bármennyire is csábító legyen más cél, a magyar ifjúságot csak egyre taníthatjuk. Csak egyre fegyverezhetjük fel a tudásnak magasztos erejével. Csak egy út van, melyen a magyar iskolának és a magyar tanítónak haladni lehet. Csak egy elfogadható végcél, amiért örömmel verejtékezve dolgozunk és ez a magyar királyságnak nemzeti állam-eszméje.

LAURENTZI VILMOS.

A 12—14 ÉVES GYERMEKEK NEVELÉSE.

I. Régóta látjuk, hogy immár tüzetesebben kellene foglalkoznunk azoknak a 12—14 éves gyermekeknek a nevelésével is, akik a népiskolát jól-rosszul elvégezték, avagy nem végezték el, de már koruknál, anyagi helyzetöknél vagy családi körülményeiknél fogva kikerültek az iskolából. Ezek a gyermekek az ipartörvény értelmében még inasnak sem szerződhetnek el. Ezeknek erkölcsi, nemzeti, közgazdasági és az egyén és a társadalom szempontjából egyaránt kívánatos nevelése immár csakugyan parancsoló szóval kiált azok felé, akik hazánk köznevelésének ügyeit intézik. Szavunk nem akar vádolni. Ámde nem hallgatjuk el a valóságot, hogy még mai társadalmunk is mostohán gondoskodik a 12—14 éves gyermekek említett csoportjának a nevelésével.

Pedig ezzel a mulasztással kettős hibát követünk el.

Hibát követünk el az egyénnel szemben; amikor milliónyi ember szellemi, erkölcsi és testi egyéni képességeinek természetes kifej-

lődését nem mozdítjuk elő. Hibát követünk el hazánkkal s az egész emberi társadalommal szemben is: mert milliókat szinte közönbösen vetünk oda a testi sanyarúság, az erkölcsi fogyatékoság és az értelmi szegénység állapotának és ezek következtében annak a sok tekintetben bomlasztó irányzatnak, amelyik éppen a proletárizmus talajába veti el a magvát; innen szívja azt az éltető erőt, amely hovatovább annyira megerősíti, hogy a nemzeti eszményű társadalomnak igazán számottevő ellenségévé válik.

Az általános ismeretekben való félműveltség és a kenyérkereső ágba való félképzettség levegőjében az erkölcsi jellem is fogyatékos marad. Az idetartozó emberek politikai érettségéről keveset tartunk, rájuk csak aggodalommal építhetünk. Egyéniségök többnyire felette fogyatékos, társadalmi érzések ingadozó és a demagógia könnyen válik úrrá felettök. A nemzeti vagyon és a nemzeti erő kifejtés szempontjából csekély értéket képviselnek, sőt nagyon sokszor a nemzeti vagyon terhére kell őket százféle úton segíteni vagy többé-kevésbé el is tartani. Az állam rendfenntartó és megtorló működését is főként ezek teszik szükségessé. Pedig belőlük alakul az alsó néposztálynak szegény, sőt gyakran nyomorúságos életű kézimunkás, házaló, napszámos és szolga tömege; az ő gyermekeikből nő fel nemzetünknek milliókra rúgó névtelenje. Olyan társadalmi osztály ez, amelyiknek fiai nem elhanyagolást, hanem még a rendszeres iskoláztatás éveiben is kétszeres figyelmet érdemelnek.

E névtelen, de milliókarú tömegnek és gyermekeinek nevelését nem szabad tovább is úgy vennünk, mint eddig vettük. Erkölcsi és szellemi tekintetben való hátramaradottságuk a nemzet erőinek oktalán ki nem használása. Emellett vegyük tekintetbe, hogy az alsó népréteg szociális és kulturális állapota egy napon már majd zavaróvá, sőt veszedelmessé is válhat magára a középosztályra és a dúsak társadalmára nézve is.

A nyugati államok műveltjei és dúasai — kivált az amerikaiak, az angolok és a skótok — ezt a társadalmi igazságot rég felismerték. A társadalmi evolúció mélyébe tekintő hatalmasok intézményeket teremtenek, milliókat milliókra halmoznak a köznépnek és gyermekeinek a nevelése érdekében, a szociális helyzetük javítására hivatott intézmények létesítésére és tanfolyamok, népkönyvtárak s múzeumok szervezésére. E téren Németországban újabban a Krupp-gyár tulajdonosai tűnnek ki. Igaz, hogy hazánk helyzete és társadalmi fejlődésünk sem egészen azonos a Carnegie-k államainak az útjával, de az okosság parancsolja, hogy tanuljunk a szemmel látható példákból. S a nyugati államok és hazánk helyzetének összehasonlítása folytán nyert eredmény, t. i. a különbség világos-meglátása, még hatalmasabb okkal

sürgöt bennünket. Eddig sem voltunk sokan a magyar nemzet fiai, a mostani világrengés meg már eddig is megtizedelt bennünket. Ma sokkal óhajtandóbb ránk nézve a húsz millió magyarról festett álomnak a beteljesedése, mint volt ez még pár évvel ezelőtt is — és ma sokkal messzebb vagyunk tőle, mint a nagy háború előtt voltunk! A háborúban megállottuk a helyünket, de hogy az elkövetkező békében is megálljuk, legelemibb kötelességünk, hogy nemzetünk legelhanyagoltabb társadalmi rétegeit is gondosan neveljük és ezen rétegekből is kiaknázzuk a bennök rejlő kincseket.

Gondoskodásunkat a sok szegény hadiárva még jobban megnehezíti. Jól érezzük, ki a hadiárva — «e vérázattal föld legbúsabb virága». De mert érezzük, éppen azért tennünk is kell, hogy derék emberekké neveljük azoknak a fiait, akik a hazáért elesve, többnyire idegen ország földjében nyugosznak. A hadiárvakat «nem sodorhatja el viharos vész árja», mert méltatlanná válnánk arra, hogy nemzet maradjunk, ámde kötelezettségünk roppant terheket fog ránk róni. Nem csupán anyagiakban okoz gondot a hadiárvak elhelyezése, neveltetése stb., hanem rendkívül fontos dolog a kérdéssel összefüggő helyes intézmények szervezése stb.

Nép-, középfokú, főiskolai és szakoktatásunk ma már megállapodott és fejlődésképes irányban gondoskodik fiú- és leánygyermekneveléséről. Fordítsunk most már munkát, nyújtsunk segítséget azoknak a 12—14 éves gyermekeknek a nevelésére is, akik az elemi iskolát elhagyták, de magasabbfokú iskolába nem kerülhetnek. Ezeket még nem volna szabad korán nehéz munkára fogni, de még nagyobb baj, ha elfoglaltság nélkül, lézengve, csavargással töltik a napjaikat. Számukra — elsősorban a városokban — munkára nevelő, munkára előkészítő iskolákat kellene szervezni. A meglévő ismétlőiskolák fokozatos fejlesztésével vagyis szakszerűvé tételével olyan iskola szervezését kívánjuk, amelyik főként gyakorlati foglalkoztatás révén az ipari vagy kertészeti pályát szeretné meg ezekkel a gyermekekkel. Olyan munkára nevelő iskolát gondolunk, amelyik a 12—14 éves gyermekekben úgyszintén meglévő hajlamoknak a kifejlesztésére és nevelésére irányul, amelyek révén határozott vágyat ébresztünk bennök arra, hogy a termelő vagy feldolgozó foglalkozási ágak valamelyikét válasszák életük céljává és ugyanakkor egyéni képességeik kifejlesztését is elősegítsük.

Ha valamit nem tartunk nehéz pedagógiai feladatnak, éppen ama lelki állapot kialakítását véljük könnyűnek, amelyben a serdülő gyermek valamelyik iparos- vagy a kertészeti pálya iránt érezze vonzalmat és hivatást. Tárnyilagos adatgyűjtések bizonyítják, hogy a városi gyermekek túlnyomó százaléka az iparos- (technikai) pályák iránt érez hivatást. A budapesti Pedagógiai Laboratorium adatgyűjtése

szerint a 12—13 éves fiúgyermeknek 65·1%-a szeretne iparos lenni, de még a hasonlókorú leánykáknak is 38·8%-a szeretne varrónő, fényképész, könyvkötő stb. lenni.

A falvakban a legtöbb gyermek csak elemi iskolába jár. Minél nagyobb, illetve gazdagabb és műveltebb valamelyik város, annál kevesebb a csak elemi iskolát végző gyermekek száma; de sajnos, még a nagy, virágzó városokban is sokan vannak ezek a gyermekek. Az 1914—15. tanév végén még Budapesten is 3610 gyermek vallotta be, hogy az elemi iskola IV—V., illetve VI. osztálya után már nem járatták tovább iskolába. De hány szülőnek s gyermeknek volt még a tanév végén nemes vágya a további iskolázás, akiknél ezt a szép szándékot már őszre meghiusította a szülők anyagi helyzete, a középfokú iskolákba jutás nehézsége és egyéb körülmény.

Mi lesz ezekkel a gyermekekkel? Egy részük a heti 7 órás ismétlőiskolába jut (Budapesten 1914—15-ben 3138 fiú és leány), kisebb részök iparos- vagy kereskedőtanonciskolába kerül (Budapesten 1914—15-ben 1650 fiú és leány), a harmadik részök nem részesül iskolai oktatásban.

Az elemi iskolai tanköteles kor után középfokú iskolába nem jutó nagy gyermekserég ma nem csupán a falvakban, hanem a városokban is egyformán az igen szerény elméleti és gyakorlati tantervű és mindössze heti néhány órás oktatást nyújtó ismétlőiskola látogatására van kötelezve. Ennek hátrányosságát általánosan ismerjük. Az ismétlőiskolába több-kevesebb iskolamulasztással el-eljárogató gyermekek a heti néhány órányi elfoglaltságon túl levő idejük legnagyobb részét tétlenségben, sőt csavargással töltik el. Akad a gyermekek közt, aki ujságot hord szét, mások hús, sütemény stb. kihordásával foglalkoznak vagy villanyos váltóórák. Más részük a piacok és pályaudvarok környékén ácsorog. Vannak, akik levelezőlappal, cipőzsinórral stb. házalnak. Mindeme elfoglaltságuk közben a legrosszabb nevelő-tényező, az utca forgatagában élnek, és minthogy pénzhez is jutnak, a lehető legrosszabb határok közé kerülnek, amelyek közt még az elemi iskolában szerzett erkölcsi érzések zománcát is lekopatják. Aránylag még jobb helyzetben vannak azok a leánykák, akik szüleik háztartásában foglalkozhatnak. De mi lesz azokkal, akiknek a szülők talán egész napjokat gyárban, napszámos- vagy más hasonló munkában töltik?

Káros, ha a gyermeket korán fogjuk nehéz munkára, de a tétlenség éppen ilyen hátrányos hatású. Köztudomású, hogy — kivált a külső városrészekben — akárhány betörést, lopást a lézengő ismétlőköteles gyermekek, a belőlük alakult «társaságok» követnek el. Igaz, hogy ilyen esetekben a rendőrség mindig eljár a gyermek szüleivel

szemben és az erkölcsileg fogyatékos gyermekek a rendőrség — a gyermekbiróság — megfigyelése alatt állanak, javítóintézetbe, patronázs gondozása alá kerülnek. Nagy baj, amikor már a rendőrség, a biróság kénytelen a gyermek nevelésébe avatkozni. A gyermekek testi, erkölcsi nevelése minden más, csak nem rendőri feladat. Olyan intézmények létesítésén fáradozunk, a gyermekeket úgy foglaljuk el, amelyekkel megelőzzük azt a sülyedést, ami a gyermekbiróság, a javítóintézet felé viszi a serdülő lelket.

A budapesti háztartási, gazdasági és ipari irányú ismétlőiskolák tanulóinak kora az 1914—15. tanévben 6—20 év közt változott. És pedig: tankötelezettségök szerint mindennapi tanköteles (6—12 éves) volt 2 tanuló; ismétlő tanköteles (12—14 éves) 3138 tanuló (86·8%); ismétlőköteles koron túl levő 14—18 éves 473 tanuló (13·1%); ennél is idősebb volt 1 tanuló. A tanulók az első félévben 98.620 órát mulasztottak, ebből igazolatlan 51.633 óra. A második félévben még többet mulasztottak: 103.372 órát, ebből igazolatlan 67.840 vagyis a mulasztásoknak 65·6%-a.

Ezek az adatok is eddigi következtetéseink mellett szólnak.

Sokan az ismétlőköteles koron túl is járnak a mindössze néhány órai oktatásra: ez amellett bizonyít, hogy népünk egy része már nagyon is érzi, hogy szükség van az iskolára, tanulni vágyik. A szerfölött nagyszámú és jobbára igazolatlan mulasztás pedig nem csupán azt beszéli, hogy népünk egy része még ma is érzéketlen az iskola iránt, hanem arra is figyelmeztet, hogy a mai ismétlőiskolák nem elégítik ki a mai kor követelményeit; a mulasztásnak végül az is egyik főoka, hogy a nép szegény és ezért gyermekeit kenyérekere-setre fogja.

Még igen fontos okból kell a 12—14 éves gyermekek nevelésével foglalkoznunk.

Míg a 6—12 éves gyermekkor az általános, egyenlő formájú és mértékű nevelés ideje, addig a 14 éven felüli kor általában a kenyérekereső pályára való előkészítés, a gyakorlati kiképzés, a szakiskolában való képzés ideje. Mind a két korszak tanító munkája egyaránt fontos úgy az egyén, mint a nemzet szempontjából, ámde a két nagy időszak közt levő 12—14 éves gyermekkor helyes szociális és pedagógus gondozásra sem kevésbé fontos nemzeti ügy. Hiszen ezek meg ezek életében most dől el a pályaválasztás nagy kérdése. A köznépi gyermekeinek most választ pályát a gyermek hajlama, a szülő, a környezet, a véletlen körülmények hatása stb. Most a kedvező vagy kedvezőtlen körülmények legcsekélyebb lökése is talán helyre nem hozható hatással van milliányi lélekre, akiknek a sorsa végeredményben a nemzet jövőjére is mérhetetlen hatással van.

A néprétegeknek emelkedő irányban kell haladniuk. Fejlődniük kell, hogy még a legszerényebb állásúak, a legszerényebb anyagi helyzetben levők is az emberiség mai állapotának megfelelő anyagi, erkölcsi és kulturális színvonalon álljanak. Nemzetünk egyeseinek és összességének jövője, emelkedése pedig csakis a termelő, feldolgozó gyakorlati életpályák fejlődésétől várható. Már most megállapíthatjuk azt a nagy tanulságot, hogy még a középosztály, a nagyvagyonúak, sőt a főurak gyermekeit is mindinkább a produktív életpályák felé kell irányítani. Ha ezt belátjuk, elismerjük, hogy mennyivel nagyobb gondot kell fordítanunk a köznép fiainak gyakorlati életpályára való alapos képzése és gondos nevelése érdekében! Hiszen az értelmi pályáknak nevezett életpályák ma már túlszűfoltak. A tisztviselők helyzete nem régen még szerény volt s ma már a szellemi munkások java része egyenesen szegény, s ez az állam közgazdasági helyzeténél fogva egyhamar nem is változhatik meg. Velök szemben a gyakorlati életpályákon levők még a kedvezőtlen, sőt egyenesen sanyarú gazdasági körülmények közt, a nemzetek legnagyobb megpróbáltatása idejében is elég könnyen segíthettek magukon. Nemcsak könnyebben átérték a nagy megpróbáltatás idejét, hanem ugyanakkor, amikor a megállapított jövedelmük egyenesen nélkülözés elé kerültek s szinte máról-holnapra éltek, a gyakorlati pályáknak ezer meg ezer művelője addig nem is gondolt vagyon birtokába jutott.

Szakképzett iparosok, gazdák, kertészek és lelkiismeretes kereskedők nélkül sohasem számíthatunk nemzetgazdaságunk olyan irányú fejlődésére, amely fejlődés folyamán megszűnnék a nemzeti anyagi erőt pusztító és tékozló mostani állapotunk, amelyben évenként — a háború kitörése előtti esztendőben — csupán Ausztriából 1528 millió korona értékű árucikket hozunk be, jórészt olyan árút, amit a tőlünk olcsón kivitt nyersanyagból állítottak elő. Csakis a gyakorlati életpályákra való neveléstől és gondos képzéstől várhatjuk a javulást. Ilyen irányban munkálkodva, mindig kisebb lenne a félképzettségű iparosok, a képzettség nélkül való szolgák, napszámosok s a rossz földművesek száma. De hogy e vágyott állapothoz jussunk, a 12—14 éves gyermekek nevelésére is nagyobb gondot kell fordítanunk. Ezeket úgy kellene foglalkoztatnunk, amely foglalkoztatás 1. lekötne az iskolába nem járó gyermek napjait; 2. meglevő hajlamait jövő életpályájára is helyes irányban fejlesztené; 3. testi erejét, ügyességét fejlesztené, de nem zsákmányolná ki; 4. némi anyagi segítséget nyújtana neki, illetve szüleinek, mert hiszen a tovább iskolába nem járó gyermekek leginkább a legszegényebb néposztály, a nagycsaládú szülők hajlékaiból vagy romlott (iszákos, kártyás, züllött, munkátkerülő) szülők köréből kerülnek ki.

II. A 12—14 éves gyermekek kulturális és szociális helyzete. Kivált a mai évtizedben foglalkoztatta szélesebb körben a társadalmat, elsősorban a tanítókat. Ha most majd többet teszünk értünk, mint eddig tettünk, arra kétségkívül hatással van a mostani világmérfkzés is, amely a dolgozó férfierők millióit nyelte el — és hogy a nemzetek veszteségét még teljesebbé tegye, ezrekre meg ezrekre rúgó hadiárvát hagyott minden nemzetnek.

Budapest székesfőváros tanácsa is annyira átérezte, hogy segíteni kellene a 12—14 éves gyermekeken, hogy 1912. évi kulturprogramjába már iparostanonc előkészítő iskola tervét vette fel. Ugyanebben az időben (1912-ben) a Budapesti Tanítóttestület a január havi kerületi közgyűlések vitatételül az ipari munkára nevelő (előkészítő) munkaiskola gondolatát tűzte ki. A Tanítóttestület tervezete egyszerre három típusú iskola felállítását ajánlotta. Az inkább elméleti vitatkozásra, mintsem gyakorlati kivitelre alkalmas, mert sokba markoló tervezetből semmi sem valósulhatott meg, inkább csak arra volt jó, hogy szélesebb körben keltett figyelmet a kérdés iránt. Nem csupán a vidéki tanítókörök s a tanügyi lapok, hanem a napilapok is foglalkozni kezdtek a 12—14 éves gyermekek nevelésének a kérdésével. E mozgalom egyik eredményének tartjuk, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1912. év december havában tartott nyilvános értekezletén foglalkozott a gyermekek erkölcsi züllésének a kérdésével és azzal, hogy hogyan lehetne segíteni e bajon. Amellett foglalt állást, hogy legjobb lenne az iskolába nem járó fiúkat ipari műhelyekkel kapcsolt internátusokban helyezni el, ahol a fölnevelt gyermekek munkájokkal részben visszatérítenék a neveltetési költségeket. A leányok részére textil és egyéb női ipartanműhelyek felállítását ajánlotta, amilyen már volt is egy-kettő a fővárosban.

Az élet követelményei elől az iskolák sem zárkozhatnak el sokáig. Mindenkor és így most is találunk iskolákat, amelyek előljártak abban, hogy felismerték a fejlődés útját. A fejlődés felismerését mutatták azok az ismétlőiskolák, amelyek műhelyeket és kertjüket nem csupán a hét néhány órájában, de naponként nyitva tartották még az elemi iskola nagyobb tanulói számára is, akik szabad délutánjaikon s az iskolai szünidőkben kedvvel foglalkoztak az iskola műhelyében vagy kertjében. Ebben az időben már kifejlődésben volt a budapesti X. ker. óhegyutcai háziipariskola, amely mai szervezetében már figyelemreméltó tanulsággal szolgál arra, hogy a 12—14 éves leánykák iparra nevelése érdekében milyen utat kell és lehet követnünk, hogy célt érjünk.

Több gazdasági és háztartási ismétlőiskola a már meglévő iskolaszervezet keretében is sokat tett a 12—14 éves gyermekek nevelése

és képzése érdekében. Kitűnik e téren a budapesti I. ker. labancúti gazd. ismétlőiskola (utóbb virányosúti önálló gazd. és házt. népiskola). A budapesti III. ker. Miklós-téri iparostanonc-, illetve továbbképző iskolával kapcsolatos fiú- és leányfoglalkoztató-műhelyben a fiúk kosáráruk készítésével, a leányok pedig fehér- és felsőruhavarrással, női kézimunkák készítésével foglalkoztak szakképzett mester, illetve varrónő vezetésével. A fiúk műhelye a fővárosi anyagszertár útján a főváros kosárszükségletének egy részét készítette, a leányfoglalkoztató-műhely pedig a szolgálk és takarítónők ruházata egy részének a varratását kapta. A IX. ker. Ernő-utcai elemi iskola tanítótestülete 1914 nyarán nyári foglalkoztató-műhelyt szervezett nagyobb fiúk számára.

A 12—14 éves gyermekek sorsa a nyugati államok társadalmát azonban még előbb és még jobban megmozgatta. Ez alkalommal csupán egyetlen külföldi példára hivatkozunk: Skóciára és Edinburgh városra, mint amelyik (nézetünk szerint) leginkább figyelemreméltó. Skóciában is 12 éves korukban fejezik be a gyermekek az elemi iskolát, illetve ennek második részét: a serdült gyermekek tagozatát. Olyan gyermek, aki a «képesítő vizsga» (Qualifying Examination) letétele után nem megy magasabbfokú iskolába, valamelyik elemi iskola kiegészítő tanfolyamába (Supplementary Course) iratkozhatik be. Az edinburghi (és a skót) iskolák kiegészítő tanfolyama a nevelés gyakorlati irányú befejezését, illetőleg folytatását célozza. A tanulók természetes képességeinek a kifejlesztésén munkálkodnak ezek a kiegészítő tanfolyamok, úgy, hogy olyan gyakorlati életpályára készítsék elő a gyermeket, amilyen pálya egyéniségének és testi alkalmasságának leginkább megfelel. A kiegészítő tanfolyam főként a gyakorlati foglalkoztatás révén oktat s nagyon sok alkalmat ad arra, hogy a gyermek saját egyénisége szerint foglalkoztatva, egyéniségét tanítói előtt kitárja. A kiegészítő osztályok részére kijelölt különféle tanfolyam általános, ipari, kereskedelmi, leányoknak háztartási, falusi iskolákban földművelési irányú. Tantervük, illetve munkatervük nem végleges és nem egyformává tett, hanem teljesen a környék, a város, sőt az iskola tanulóihoz szabható. Éppen ezért a munkatervet évenként kell elkészíteni és jóváhagyás végett az iskola felügyelőjéhez kell felterjeszteni. Az elméleti oktatás gerince az angol nyelv és a számtan, de mindkettő a gyakorlati élettel való szoros kapcsolatban gyakorolva. Így az angol nyelv célja az olvasás szeretetét felébreszteni; a folyó események iránt való érdeklődést felkelteni és fejleszteni a gyermekben (társadalmi nevelés!); megmutatni a gyermeknek, hogyan kell olvasni s az olvasottakból tanulni; melyek a jó könyvek; hogyan kell a szótárt forgatni stb. A számtanban a gyakorlati életben előforduló műveleteket gyakorolják, az angol pénzekkel és mértékekkel való

számolással foglalkoznak. A gyakorlati tárgyak által (famunka, rajzolás, főzés, varrás, háztartási ismeretek, könyvvitel, gyorsírás, gépírás stb.), elérik, hogy az iskolai oktatást szorosabb kapcsolatba hozzák a mindennapi élet mai követelményeivel.

III. Amikor a 12—14 éves gyermekek részére (legalább a városokban) munkára nevelő iskolákat óhajtunk állítani, mindenekelőtt a mai ismétlőoktatásnak országszerte szakszerűvé fejlesztését sürgetjük. A szakszerűvé fejlesztést fokozatosan lehet megcsinálni, és így a mai állapotból minden zökkenés nélkül, a természetes fejlődés útján érünk el a műhellyel ellátott, elegendő óraszámú foglalkoztató gazdasági, háztartási és ipari, esetleg talán kereskedelmi irányúvá is tagozott továbbképző népiskola gondolatához. Bizonyos idő eltelte után aztán országszerte ez az új továbbképző népiskola lépne a régi ismétlőiskola helyébe és általában ez gondozná a 12—14 éves gyermekeket. Az óriási költségekre való tekintettel — legalább még sokáig — egyébire nem is gondolhatunk, de ha a szakszerűvé fejlesztett ismétlőiskolákon át e nagyon kevés vonással jellemzett továbbképző népiskola kifejlődéséhez jutunk: a mainál sokszorosan megnyugtatóbbá válik a 12—14 éves gyermekek helyzete.

Minél egyetemlegesebb valamely község (város) közgazdasági helyzete (földműves, kertész, kisiparos, kereskedő, vasgyári v. kohómunkás stb.) vagy a lakosság foglalkozása szerint néhány főcsoportba osztható, annál könnyebb a 12—14 éves gyermekek továbbképző oktatását szakszerűen, a helyi viszonyok szerint elkülönítő vonatkozásban szervezni. A legtöbb városban is elegendő volna földműves (kertész) és egy-két helybeli jellemző iparágcsoporthoz szervezni a továbbképző iskolát.

Mindennek azonban néhány olyan alapfeltétele van, amit feltétlenül meg kellene teremtenünk. És pedig:

1. Nem érhetjük meg a heti 3—4 órai elméleti és ugyanennyi gyakorlati oktatással. Kivált a gyakorlati órák számát kellene felemelni.

2. Változtatni kell azon a tarthatatlan állapotban, hogy az ismétlőiskola tanítója — aki az elemi iskola tanítója is — ma általában 100 koronányi évi fizetést kap az ismétlőiskolai oktatásért. Úgy tudjuk, hogy ma igen sok iskolában, kivált a felekezetiekben, még ezt sem kapja a tanító, hanem a díjlevél külön fizetés nélkül kötelezi a tanítót az ismétlőiskolában való tanításra is.

3. Tankönyv- és tanterv- (tanmenet) pályázatokat kell kiírni, hogy ezzel is figyelmet ébresszünk, elmélyedést keltsünk a tanítóknál. A tanítók pedagógiai munkájának természetesen az az eredménye is megvolna, hogy jó és szakok szerint kidolgozott olvasó-

könyveket nyernének az ismétlőiskolák. A könyvek kiadása az állam joga és kötelessége volna.

4. Az államtól és a nagy iskolafenntartóktól függő (kiadott) hivatalos közlönyök rovatot nyissanak az ismétlőoktatás pedagógiájának s szervezeti kérdéseinek megvitatására, az állandó érdeklődés fenntartására.

5. Mivel az ismétlőoktatás Európa és hazánk népoktatásának is a hamupipókéje, orsz. tanítógyűlést kell összehívni és tanszer (tanmenet, tanterv) kiállításokat kellene rendezni, amelyek mind az ismétlőoktatást szolgálják.

6. E korántsem teljesnek tartott munkaterv mellett végül azt is hangoztatjuk, hogy ne gondoljunk az egész országra érvényes, mindenütt egyforma és kicirkalmazott szervezésre, tantervre, tanmenetre és tankönyvekre, amelyek előre és általánosan megkötik a tanítók kezét. Ha valamiben káros, úgy az ismétlőiskolában káros a megkötöttség és a minden áron egyforma szintre való tervezés. *A 12—14 éves gyermekek oktatását csak egy irányíthatja, és ez az egy: az élet, az iskola környékének a helyi körülményei.* E tekintetben még egyszer utalunk a skót, nevezetesen az edinburghi kiegészítő-osztályok szervezetére, amelyek évenként új munkatervet nyújtanak be ahhoz az iskolafelügyelőhöz, amelyiknek körzetéhez az iskola tartozik.

Fővonalokban mutattuk be, hogy mik volnának a legelső teendők, amelyek elvégzése után fokozatosan annyira javulna tanügyi helyzetünk, hogy kellő alappal bírának olyan munkára nevelő, továbbképző népiskolák szervezésére, amelyek a 12—14 éves gyermekeket munkára, a hajlamuknak és az őket környező közgazdasági helyzetnek megfelelő gyakorlati élethivatásra nevelné, előkészítené s lekötne. Megfelelő anyagi erővel és jó népiskolával rendelkező községekben és városokban igen rövid időn belül elvégezhetjük ezt a rendező munkát, amely után hozzáfoghatnánk az *ismétlőiskolának továbbképző népiskolává való átszervezésére*. Ebben már a heti kb. 5 óra elméleti továbbképző (és nem ismétlő!) oktatás mellett legalább is 10 gyakorlati órát kellene felvenni az iskola környezetét tevő gazdasági helyzet szerint. A továbbképző népiskola *munka-csoportjai* földműves, kertész, faiparos, fémiparos, bányászati, ruházati ipari, háztartási, fehérneművarró, női felsőruhát készítő stb. csoport szerint tagozódhatnának. A körülményekhez képest egy-egy iskola nem csupán egyféle, hanem többféle munkacsoporttal is bírna már csak arra való tekintettel is, hogy az iskolát fiúk is, leányok is látogatják. A munkacsoportok szerint való tagozódás adná a rajzolás-oktatás tartalmát is.

Ezt az országsszerte megvalósítható lépést, t. i. a továbbképző népiskola szervezését, nyomon követné a második teendő.

Egyelőre Budapesten, Szegeden, Temesvárott, Debreczenben s a hasonló nagy, gazdag és fejlett kulturájú, jó népiskolákkal bíró városokban a szakok szerint tagozott továbbképző népiskolák mellett olyan munkára nevelő iskolákat is kellene szervezni, amelyek egészen elérnék a 12—14 éves gyermekek munkára nevelésének a célját, anélkül, hogy az alsó- vagy középfokú gazdasági vagy ipari szakiskolák másolataivá válnának. Ezek a — nevezzük — *városi munkára nevelő iskolák* már olyan gyermekek nevelő igényeit is kielégíthetnék, akik szociális és erkölcsi okok miatt egész napközben az iskola gondozása alá lennének helyezve. Így megfelelően nevelné, képezné a családokhoz kihelyezett 12—14 éves *hadiárvékat* és azokat, akiknek más okok miatt *nincsen megfelelő szülői hajlékuk* addig, amíg a törvényes kort elérve, mesternél elszerződthetők volnának. Teljesen munkában töltött napi foglalkozásra azért itt sem gondolunk még a 12—14 éves korban. Elegendő, ha a gyermekek első csoportját (pl. a fiúkat) délelőtt, a második csoportot (a leányokat) délután foglalkoztathatnók elméleti oktatással és gyakorlati képzéssel. Ez azért is célszerű volna, mert így 1. ugyanazon iskolaépület egy vezető és állandó, csakis erre a célra dolgozó tanítótestülettel gazdaságilag is előnyösen kihasználva, csakis a 12—14 éves gyermekek nevelését szolgálná; 2. a délután foglalkoztatott leányok délelőtt a szülői házban is foglalkozhatnának. A félnapos beosztás mellett hetenként 24 órányi elméleti és gyakorlati oktatás (foglalkoztatás) jutna egy-egy gyermekre, ami elegendő volna a gyermek képzésére.

A) *Az elméleti oktatásnak* kevés tárgya volna: magyar nyelv (nemzetiségi vidéken a gyermek anyanyelve és a magyar nemzet nyelve), számolás, mérés tan és némi könyvviteli ismeret. Könyve csak egy volna a gyermeknek: az olvasókönyv, de ebben olvasmányok volnának az erkölcsi jellemképzésre; más olvasmányok a nemzet történetének fő eseményeit, kiemelkedő egyéneit, alkotmányának fejlődését ismertetnék meg; bemutatná a haza közigazdasági földrajzát; néhány kiváló magyar iparos és gazda életrajzában a gyermek elé tárná, hogy nem csupán karddal, de a gabonatermő földön és a műhelyben is szolgálhatják a hazát s hogy a gyakorlati közigazdasági pályákon is lehet az egyesre és a nemzeti társadalomra egyaránt áldásos nagy munkát végezni. Az olvasókönyv megismertetné az új magyar irodalmat s befejezésül a legfontosabb közéleti fogalmazványok mintáit is a tanulói elé tárná. A számolás és a mérés tan a gyakorlati életben szükséges számolási és mérés tan ismeretek gyakorlati alapon való elsajátítását célozza. A magyar nyelvi (és a gyermek anyanyelvi oktatása azt a célt szolgálja, hogy tovább tanítsuk a gyermeket olvasni, beszélni, helyesen írni; felkeltsük benne az olvasás

szeretetését, megkedveltessük vele a jó könyvet; megtanítsuk a szótár, a térkép olvasására (forgatására); a folyó események iránt érdeklődést keltsünk benne stb.

B) *Gyakorlati oktatás.* A néhány órára terjedő elméleti oktatás után fennmaradó kb. heti 18 órára terjedő időt a gyermek hajlamaihoz s az iskolát környező közgazdasági élethez (a gyermek várható életpályájához) alkalmazott gyakorlati foglalkoztatás kötné le. Ez szakképzett, de kellő pedagógiai tudással is bíró egyének vezetése mellett az iskola műhelyében (műhelyeiben) történnék. Eddigi fejtegetésünk teljesen világossá teszi, hogyan képzeljük el ezt a gyakorlati foglalkoztatást, amely nem valamely mesterséget akar a gyermekkel megtanítani (hisz nem ipari szakiskolában volnánk!), hanem általános kézügyesítő, tehát inkább slőjdszerű foglalkoztatással ébreszti és fejleszti a gyermeket a kézimunkára. Már a slőjd-oktatásban is bizonyos csoportok, ú. m. papírmunka, agyagmunka, famunka, fűzfa-munkák stb. szerint folyik a foglalkoztatás. Magától érthető, hogy a munkára nevelő iskola még teljesebbé iparkodnék tenni ezt a csoportosítást és már egyes fő iparágcsoportokra is tekintettel lenne, ha az iskola környéke ezt ajánlatossá tenné. Más szóval mondva: minél határozottabban látható, hogy melyik ipari (gazdasági) pályát választja majd az iskola növendéke, gyakorlati oktatásunk is eszerint közeledik efelé a gyakorlati életpálya felé, anélkül, hogy csupán egyetlen iparág szakiskolájává válnék.

A gyakorlati oktatás körébe tartozó *rajzolás* ugyanaz a gondolat vezesse, ami magát a műhelyi (kerti) foglalkozást kell, hogy irányítsa.

A tanév végén tartandó *kiállítások* az iskola életrealitásának lesznek a bizonyítékai. Nagyban serkentik a gyermekeket, viszont a társadalom meg-megismeri az ott folyó hasznos, irányító tevékenységet s kedvet kap arra, hogy újabb és újabb munkára nevelő iskolát állítsunk fel. A város iparosai és kertészei viszont szívesen fogadják inasul a munkára nevelő iskolában képzett s a szerződésre való korba jutott gyermekeket. Itt fog kezdődni a munkára nevelő iskola és a gyakorlati élet szoros kapcsolata, amely kapcsolat jó hatással lesz ezeknek az iskoláknak további fejlődésére, de jó hatással lesz a gyakorlati életpályákra is: mert kellő értelmi és gyakorlati ismereti alappal bíró, erkölcsös, jellemes, derék s munkaszeretetben erősített ifjakat fog nyerni belőlök.

A tanulók vasárnapja és ünnepnapja szabad marad. E napokat a gyermekek vallásának lelkészei a gyermekek vallás-erkölcsös nevelésére s ezen érzések fejlesztésére használhatják fel.

Még egyet kívánunk e munkára nevelő iskolák alapfeltételül kijelölni.

A gyermekek segítése és a társadalmi érzések kifejlesztése és gyakorlása érdekében elengedhetetlen feltételnek tartjuk, hogy a városi munkára nevelő iskolák fiú- és leány-növendékei az iskolában *közös ebédet* kapjanak. Ezen minden növendék részt vehessen.

Minden ilyen iskolának képzett gazdaasszony-tanítója legyen, aki a 6—8-as csoportokba osztott leánykák vezetésével elkészíti az ebédet. A leánykák teritenek és étkezés után ők teszik ismét rendbe az asztalt, az ebédlőt és a konyhát. Ennek a közös főzésnek és közös étkezésnek igen sok pedagógiai, erkölcsi és szociális haszna van, amelyek annyira szemmeláthatók, hogy a bizonyítgatás alól egészen felmenthetjük magunkat.

A mai ismétlőiskolák szakszerűvé fejlesztésével, illetve a szakszerűvé fejlesztett ismétlőiskolák helyét betöltő *továbbképző népiskolák* és a *városi munkára nevelő iskolák* gondolatával oly munkásság felé irányítják a figyelmet, amely iskolafejlesztés és újfajta iskola terve meggyőződésünk szerint megfelelne a nagy célnak: a 12—14 éves gyermekek nagy tömege helyes irányú nevelésének. Ugy látjuk, hogy tervezésünkben megmutattuk azt az utat, amelyet közoktatásunk benső fejlődése és a társadalmi fejlődés előbb vagy utóbb általánosan be fognak látni. A 12—14 éves gyermekek nevelése és szociális helyzete érdekében immár tennünk kellene valamit, s az ajánlott eljárás nemcsak lehető, hanem szépen be is illeszkednék köznevelésünknek ma már hatalmas épületébe. Rámutattunk a haladás útjára, amelyet halogatni lehet, de amelyet elkerülni nem lehet, sem nálunk, sem másutt. Ha nem csináljuk meg a közeljövőben mint magyar nemzeti iskola-fajt, majd behozzák utódaink később külföldről.

Még arról is ejthetnénk néhány szót, hogy időszerű-e a nagy mérkőzés napjaiban ilyen iskolatervvel, iskolafejlesztő feladat taglalásával előállni. Készülnünk kell a béke idejének a munkájára. Ha ebből a szempontból nézzük az ilyen irányú tervezések közreadását, akkor már a mai napokat is alkalmasnak kell ítélnünk erre a tervezetésre.

KOVÁTS ALAJOS.

LATIN ÉS GÖRÖG IRODALMI TANÍTÁSUNKRÓL.

(A jelenlegi helyzet bírálata. Reformjavaslat.)

Mindazokban az értekezésekben, amelyek a közelmúltban a gimnáziumi latin és görög nyelvi s irodalmi tanítással foglalkoztak s részben a *M. P.* hasábjain jelentek meg, örvendetes jelenségképen üdvözölhető az újjáalkotásra való, most már félreismerhetetlen törek-